

DOI <http://dx.doi.org/10.3846/cpe.2014.06>

KALBOS KULTŪROS SVARBOS TRANSPORTININKAMS TYRIMAS

Angelika Petrėtienė¹, Ieva Černeckytė², Vaidotas Vinckas³

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva

El. paštai: ¹lkk@vgtu.lt; ², ³tiauto@vgtu.lt

Įteikta 2014-02-19; priimta 2014-04-30

Straipsnyje tiriama kalbos kultūros svarba transportininkams. Analizės pagrindas – anketinė apklausa. Remiantis anketinės apklausos duomenimis, siekta nustatyti, ar taisyklingos kalbos vartojimas gali padidinti įsidarbinimo galimybes, ar teikiama pirmenybė taisyklingai kalbantiems paslaugų teikėjams, kokiais kalbos kultūrai skirtais šaltiniais dažniausiai naudojamosi norint pasitikslinti dėl termino (ar žodžio) taisyklingumo ir kt. Anketoje taip pat pateikti aktualesni transportininkams terminai ir ištirta, kuris terminas – taisyklingas ar netaisyklingas – dažniau vartojamas.

Tyrimo duomenys susisteminti ir pateikti grafiškai.

Reikšminiai žodžiai: anketinė apklausa, kalbos taisyklingumas, kalbos klaida, taisyklingas terminas, skoliniai, semantizmai, žodžių daryba.

Įvadas

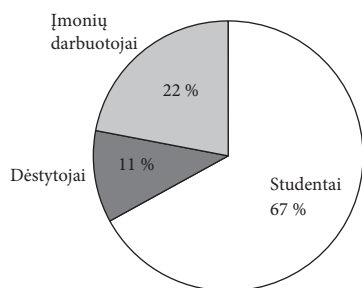
Šio straipsnio tikslas – parodyti respondentų nuostatą į kalbos kultūrą kaip į bendravimo kultūros dalį. Kartu atliekamas ir kitas eksperimentinis tyrimas. Juo siekiama nustatyti aktualesnių transportininkams terminų vartosenos tendencijas. Svarbiausi tyrimo uždaviniai: 1) ištirti respondentų požiūrį į kalbos taisyklingumą; 2) nustatyti taisyklingos kalbos svarbą tiek akademiniame aplinkoje, tiek dirbant (ar siekiant įsidarbinti); 3) sužinoti, kokiais šaltiniais dažniausiai naudojamosi ieškant informacijos kalbos klausimais; 4) ištirti, kokios klaidos ypač

gadina kalbą; 5) pagal anketinės apklausos duomenis atskleisti aktualesnių transportininkams terminų vartosenos aktualijas remiantis įvairių laikotarpių leidinių pavyzdžiais, naujausiomis jų vartosenos rekomendacijomis.

Anketinė apklausa atlikta 2013 m. spalio mėn. Į anketos klausimus atsakė 109 respondentai: 73 VGTU Transporto inžinerijos fakulteto 4 kurso studentai (67 %), 24 transporto įmonių darbuotojai (22 %) ir 12 VGTU Transporto vadybos katedros dėstytojų (11 %) (1 pav.).

2014 © Straipsnio autoriai. Leidėjas VGTU leidykla „Technika“.

Šis straipsnis yra atvirosios prieigos straipsnis, turintis Kūrybinių bendrijų (Creative Commons) licenciją (CC BY-NC 4.0), kuri leidžia neribotą straipsnio ar jo dalių panaudą su privaloma sąlyga nurodyti autorių ir pirminį šaltinį. Straipsnis ar jo dalys negali būti naudojami komerciniams tikslams.

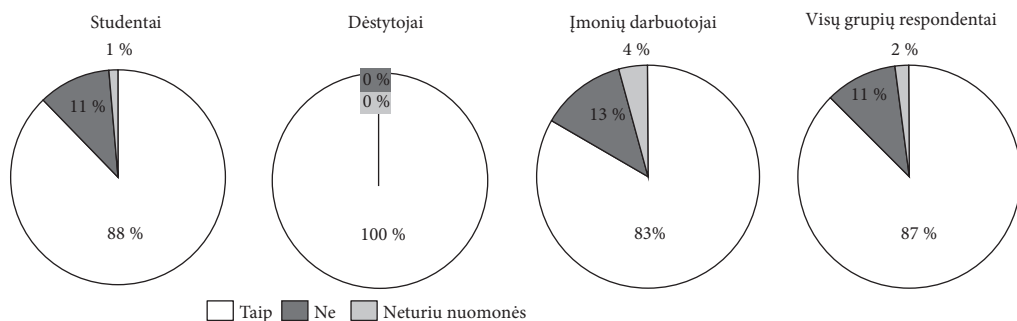
1 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal statusą

Požiūrio į kalbos taisyklingumą tyrimas

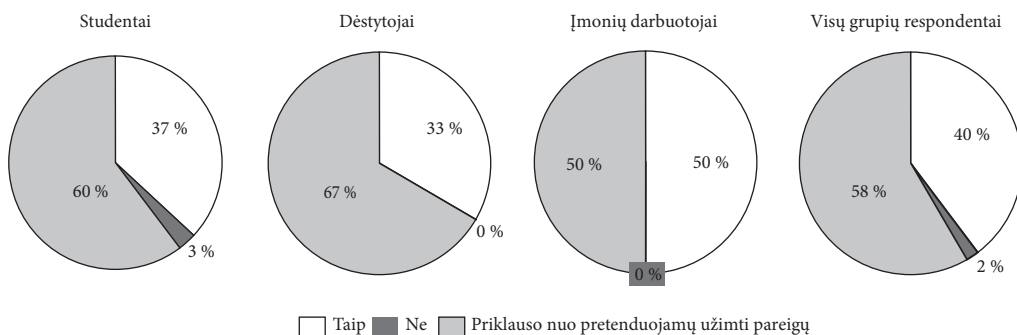
Kalbos, kaip bendravimo priemonės, ir jos santykio su pilietiškumu bei taisyklingumo svarbos aspektai pabrėžiami ir XX a. pirmojoje pusėje. Štai laikraštyje „Apžvalga“ (Naividelis 1937) akcentuojama: „Kalba yra visuomenės tarpusavio ryšių priemonė. Todėl kiekvienam piliečiui rūpi taisyklingai reikšti savo mintis tiek žodžiu, tiek raštu“. Pirmasis anketos klausimas „Ar daro

gerą išpūdį taisyklingai kalbantys darbuotojai (dėstytojai, studentai)?“ apima žodinę komunikaciją. Respondentų nuomonės apie taisyklingai kalbančius žmones tyrimo duomenys džiugina: dauguma jų (100 % dėstytojų, 88 % studentų ir 83 % įmonių darbuotojų) pripažįsta taisyklingos kalbos svarbą (2 pav.).

Atsakymų į antrąjį anketos klausimą „Ar taisyklingos lietuvių kalbos vartojimas gali padidinti įsidarbinimo galimybes?“ duomenys rodo, kad 40 % visų tyrime dalyvavusių respondentų pritaria šiam teiginiui, tačiau dauguma jų (67 % dėstytojų, 60 % studentų ir 50 % įmonių darbuotojų) tai sieja su pretenduojamomis užimti pareigomis (3 pav.). R. Miliūnaitės žodžiais tariant (2006: 52), „Bendriausias polinkis, susijęs su bendrinės kalbos prestižiskumu ir kalbėtojų įvaizdžiu, yra toks: kuo labiau einama į viešumą ir oficialųjį stilių, tuo prestižinės bendrinės kalbos požymiai ryškesni ir tuo labiau visuomenė jų reikalauja iš kalbėtojų“. Respondentų atsaky-

2 pav. Atsakymų į klausimą „Ar daro gerą išpūdį taisyklingai kalbantys asmenys?“ duomenys, %

3 pav. Atsakymo į klausimą „Ar taisyklingos lietuvių kalbos vartojimas gali padidinti įsidarbinimo galimybes?“ duomenys, %

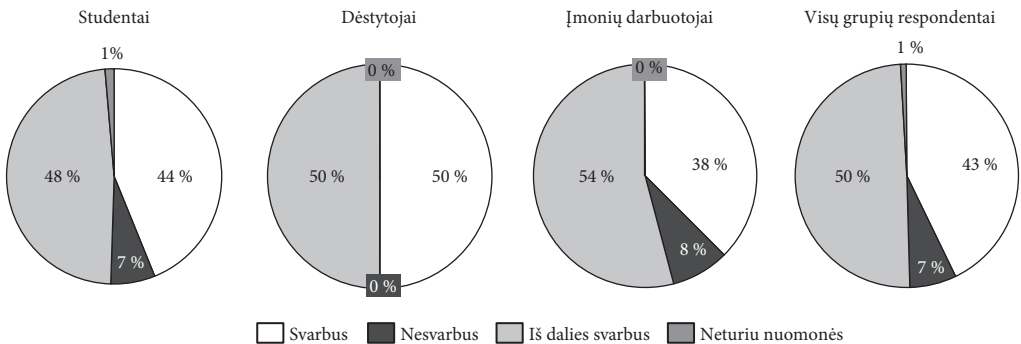
mai pagrindžia mintį, kad vadovaujamas pareigas užimantiems asmenims taikomi griežtesni ir kalbos taisyklingumo reikalavimai.

Bendravimo etiketo specialistai skiria objektyvius ir subjektyvius veiksnius, darančius įtaką aptarnavimui. *Objektyvūs veiksniai* – pasisveikinimas, kliento problemos išsiaiškinimas, sprendimo pasiūlymas. *Subjektyvūs veiksniai* – tai kliento savijauta (Adomaitytė 2005). Kalbos aspektu svarbūs objektyvūs veiksniai, būtent jie yra realizuojami kalbine raiška. Respondentų atsakymai į klausimą „Ar taisyklingos lietuvių kalbos vartojimas svarbus sudarant transporto sandorius?“ rodo, kad šiuo atveju taisyklingos kalbos svarbą pabrėžė mažesnė visų respondentų dalis (43 %). Tačiau tik nedidelio procento atsakiusių (8 % įmonių darbuotojų, 7 % studentų, 0 % dėstytojų) nuostata šiuo klausimu yra visiškai neigiama (4 pav.). Tokius rezultatus galbūt lėmė tai, kad bendravimo su klientais,

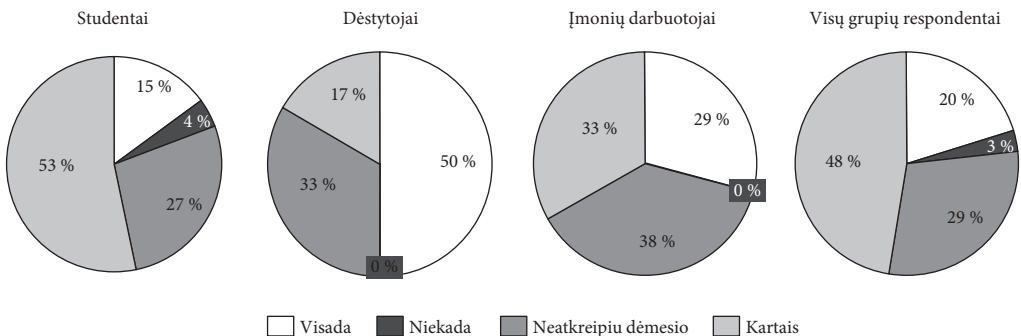
verslo partneriais sėkmė priklauso ir nuo kitų veiksnių – kompetencijos, mandagumo, reagavimo, asmeninių savybių.

Su tuo, kas nagrinėta prieš tai, sietinas ir kitas anketos klausimas „Ar teikiate pirmenybę taisyklingai lietuviškai kalbantiems paslaugų teikėjams?“ Palyginti nedidelis procentas visų apklaustų respondentų (20 %) (5 pav.) visada teikia pirmenybę taisyklingai kalbantiems paslaugų teikėjams.

Kaip teigia R. Miliūnaitė (2006: 19), „Kiekvienas žmogus, kuriam nors kiek rūpi gimtosios kalbos likimas, privalo išsiugdyti kalbinės ginties jausmą ir nuolat viduje (nebūtinai kaskart garsiai prieštaraudamas ar kitus mokydamas) priešintis tam, kas prieštarauja jo paties taisyklingos, geros kalbos suvokimui“. Studentai, išklausę kalbos kultūros kursą, neretai aptaria oficialiojoje aplinkoje girdėtas, per specialybės kalbos kultūros paskaitas aptartas

4 pav. Taisyklingos lietuvių kalbos svarbos sudarant transporto sandorius tyrimo duomenys, %

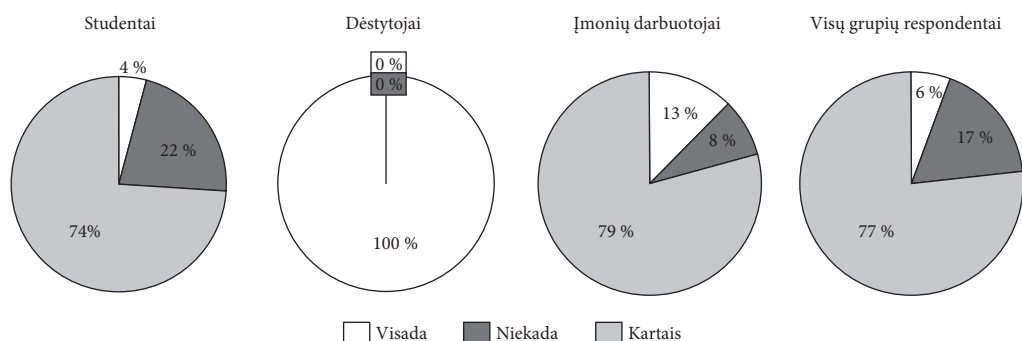
5 pav. Atsakymo į klausimą dėl pirmenybės teikimo taisyklingai kalbantiems paslaugų teikėjams duomenys, %

kalbos klaidas. Tyrimo rezultatai rodo (6 pav.), kad dauguma respondentų kreipia dėmesį į kalbėtojo kalbos taisyklingumą ir kartais pataiso pastebėtas klaidas. Šį variantą pasirinko 100 % dėstytojų, 79 % įmonių darbuotojų ir 74 % studentų.

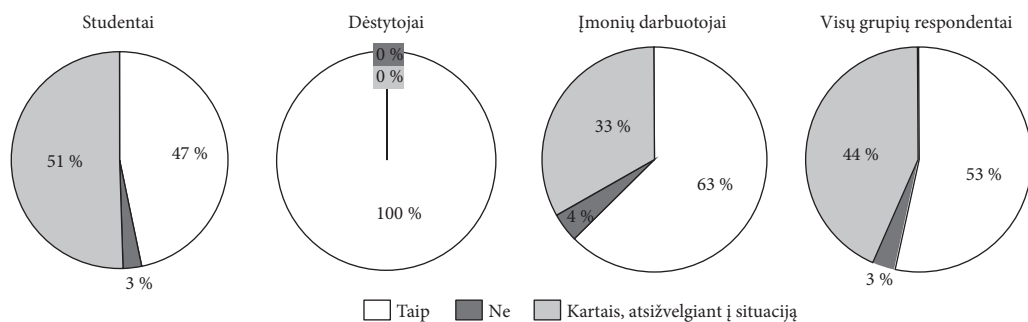
7 pav. pateikti požiūrio į teiginį „Darbe, per paskaitas ar kt. oficialiojoje aplinkoje stengiuosi kalbėti taisyklinga lietuvių kalba“ duomenys. Kalbėdamas apie kalbos kultūros svarbą, J. Šukys (2006: 10) pabrėžė, kad ji „būtina kiekvienam žmogui, bet pirmiausia – tam, kuris žodžiu ar raštu daug bendrauja su kitais, kurio kalba daro neabejotiną poveikį <...>“. Tai aktualu visų apklausoje dalyvavusių respondentų grupėms. Per paskaitas studentai diskutuoja, skaito pranešimus. Dėstytojams kalba – pagrindinis darbo įrankis. Įmonių darbuotojams reikia bendrauti su klientais, vesti derybas, susitikimus, siūlyti, pristatyti savo prekę. 100 % dėstytojų ir 63 %

įmonių darbuotojų pabrėžia svarbą kalbėti taisyklinga lietuvių kalba. Ne itin didelį studentų (47 %) šio varianto pasirinkimą galbūt nulėmė tai, kad per pertraukas studentai tarpusavyje bendrauja šnekamuoju kalbos stiliumi, kuriam nėra taikomos tokios griežtos kalbos normos ir, atsakinėdami į šį klausimą, tikėtina, aprėpė visą bendravimo (tiek per paskaitas, tiek per pertraukas) universitete laiką.

Prireikus vienokios ar kitokios informacijos, šiais laikais neretai jos ieškoma internete. Yra nemažai interneto tinklalapių, kuriuose galima rasti informacijos kalbos klausimais. Suabejojus dėl termino taisyklingumo, rašybos ar skrybės atvejo, patogiu naudotis Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Kalbos konsultacijų banku. Respondentų paprašyta pareikšti nuomonę apie teiginį: „Norėdamas (-a) patitikrinti ar pasikonsultuoti dėl terminų ar žodžių taisyklingo vartojimo, informacijos

6 pav. Teiginio „Pataisau netaisyklingai lietuviškai kalbančius asmenis“ tyrimo duomenys, %

7 pav. Respondentų nuomonės apie kalbėjimą taisyklinga lietuvių kalba pasiskirstymas, %

ieškau Valstybinės lietuvių kalbos komisijos tinklalapyje (www.vlkk.lt)“. Deja, net 49 % visų grupių respondentų teigė niekada nesinaudojantis šiuo tinklalapiu, 37 % naudojami retai, o 8 % nežino, kad jis toks yra (8 pav.).

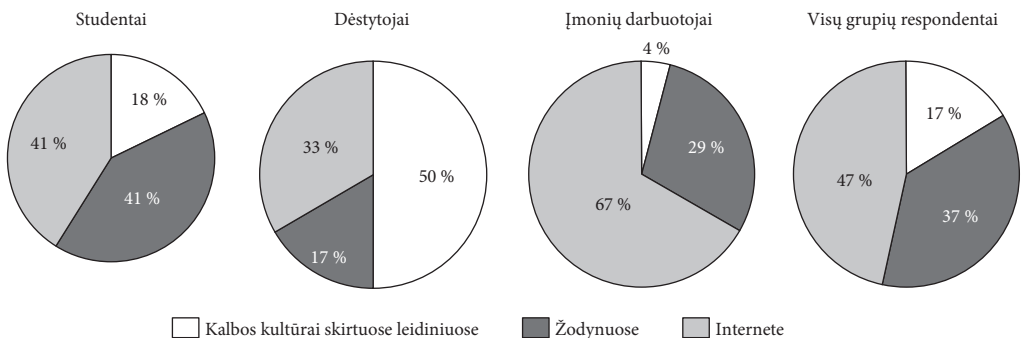
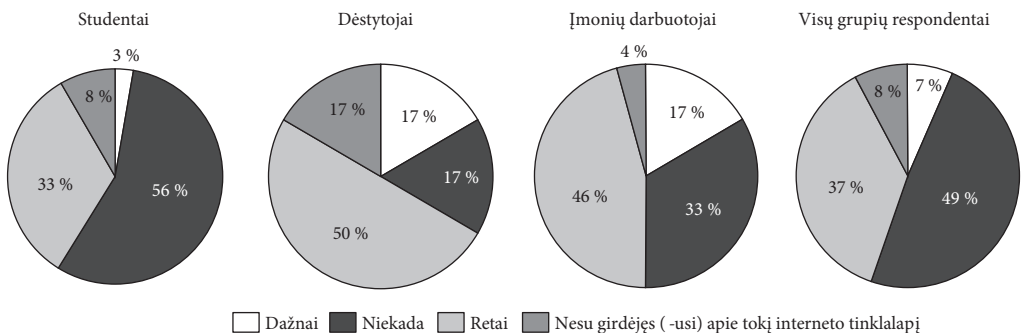
Kokiais kalbai skirtais informacijos šaltiniais naudojasi respondentai, padėjo nustatyti kitas apklausos teiginys: „Informacijos kalbos klausimais ieškau“. Iš 9 pav. pateiktų duomenų galima spręsti, kad dauguma respondentų (67 % įmonių darbuotojų, 41 % studentų ir 33 % dėstytojų) informacijos ieško internete. Kaip rodo terminų vartosenos internete tyrimai, ne visi interneto šaltiniai yra patikimi terminams patikslinti. Pvz., 2006 m. netaisyklingas terminas *autodalys* internete buvo pavartotas 37 600 kartų, o taisyklingas terminas *automobilių dalys* – 13 400 kartų (Petrėtienė, Rinkevičius 2006).

Per specialybės kalbos kultūros paskaitas studentai supažindinami su interneto svetainė-

mis, kuriose galima rasti informacijos kalbos klausimais, žodynus. Be aptarto www.vlkk.lt tinklalapio, išsidėmėtini šie šaltiniai: Lietuvių kalbos instituto interneto svetainė (<http://www.lki.lt>), Valstybinės kalbos inspekcijos interneto svetainė (<http://vki.lrs.lt>), elektroninis terminų žodynas EUROVOC (<http://www3.lrs.lt>), Terminų bankas (<http://terminai.vlkk.lt>).

Terminų vartosenos tyrimas

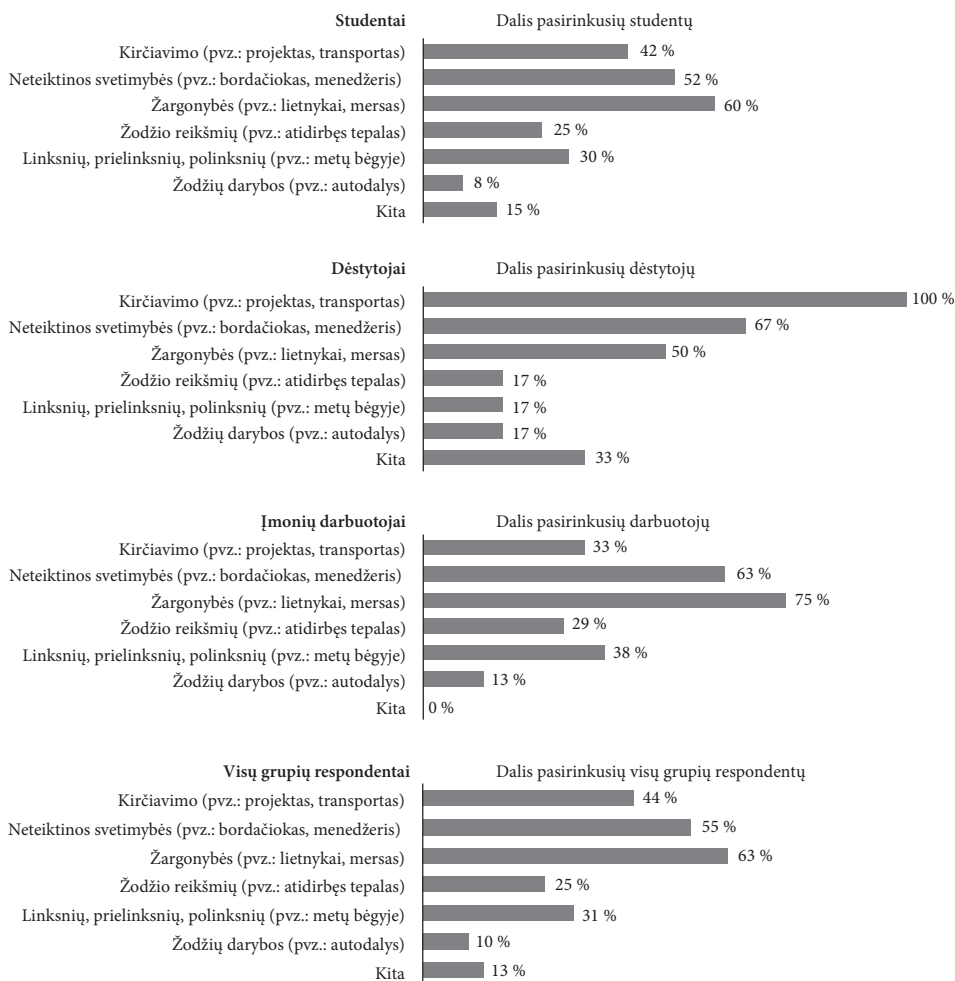
Didžiausios klaidos yra tos, kurios gadina ir sakininę, ir rašytinę kalbą: žodžių parinkimo ir jų vartojimo (kitai – žodyno, arba leksikos) klaidos; žodžių darybos (kitai – žodžių sandaros) klaidos; žodžių formų sudarymo (kitai – morfologijos) klaidos; žodžių junginių ir sakinių sudarymo (kitai – sintaksės) klaidos. Tik sakininei kalbai būdingos tarties ir

kirčiavimo, tik rašytinei – rašybos ir skyrybos klaidos (Šukys 2006: 29). Į tyrimą įtrauktos aktualesnės išvardytų grupių potėmės ir suformuluotas klausimas: „Kokios klaidos, Jūsų nuomone, ypač gadina transporto įmonės darbuotojo (studento, dėstytojo) įvaizdį?“ Iš 10 pav. matyti, kad, visų grupių respondentų nuomone, labiausiai kalbą gadina žargonybės (63 %). Pabrėžtina, kad žargonybės toleruotinos buitinėje (šnekamojoje) kalboje, tačiau jų vartoseną visiškai negalima oficialiuosiuose kalbos stiliuose. 55 % visų respondentų kaip

labiausiai gadinančias kalbą įvardijo neteiktinas svetimybės. Net 100 % dėstytojų pažymėjo variantą „Kirčiavimo“.

Toliau anketoje buvo pateikti aktualesni transporto ar vadybos terminai ir tiriamos jų vartosenos tendencijos. Visų pirma nagrinėta, ar respondentai dažniau vartoja skolintus terminus – *kompanija, marketingas, kaštai, parkingas, e-mailas*, ar jų atitikmenis – *ben-drovė; rinkodara, rinkotyra; sąnaudos, išlaidos; automobilių aikštelė; elektroninis paštas, elektroninis laiškas*.

10 pav. Klaidos, ypač gadinančios kalbėtojo įvaizdį

„Kalbos patarimuose“ (2013) skolin tas žodis *kompanija* vertinamas kaip tarptautinis žodis (II).

Pagrindinė *kompanijos* reikšmė yra: 1. nedidelė draugija, draugė; kelių žmonių būrys (DLKŽ 2000: 322). Tokia reikšmė šis žodis aptinkamas ir senesniuose šaltiniuose, pvz.: *Ir nugužėjo visa kompanija į I kl. bufetą* (L 1928, sausio 5 d.). Neretai šios reikšmės žodis *kompanija* turi neigiamą atspalvį, pvz.: <...> *mažiaus jį bevilios peštukų arba girtuoklių kompanija: išmoks jisai ieškoti žmoniškesnės draugijos ir doresnio laiko praleidimo* (VN 1909, Nr. 50). Čia buvo susidariusi net „gangsterių“ *kompanija*, kuri ramies gyventojams nemažai baimės įvarė (P 1940, Nr. 7).

Kaip rodo periodikos leidinių pavyzdžiai, kompanijos, kaip ūkinį susivienijimą įvardijančio žodžio, vartosenos tradicija siekia XIX a. ir tęsiasi iki šių dienų, pvz.: <...> *pirmutiniai geležkeliai dar be didžio svarbumo buvo, nės pirmučiausiai jie labai striuki buvo, o potam pavienėms kompanijoms prigulėjo* <...> (GM 1899: 29). *Tai logistikos paslaugas teikianti kompanija, kurios specializacija – tarptautiniai ir vietiniai krovinių vežimai sausumos keliais* (In Transportas).

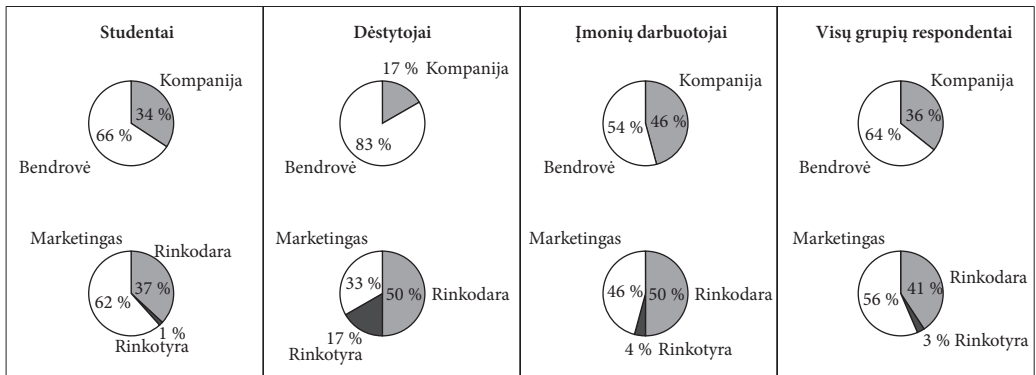
Lietuviško termino *bendrovė* vartosenos ištakų taip pat reikėtų ieškoti XIX a. pab. – XX a. pr. A. Maciejausko „Techniko žodynelyje“ (1920: 114) teikiama *potrebitelnoye obshchestvo – vartotojų bendrovė*, M. ir S. „Svetimų ir tarptautiškų žodžių žodynelyje“ – *akcinė bendrovė* (1923: 9).

Kaip rodo tyrimo duomenys (11 pav.), visų grupių respondentai dažniau vartoja lietuvišką terminą *bendrovė* (83 % dėstytojų, 66 % studentų, 54 % įmonių darbuotojų).

Į tyrimą įtrauktas skolin tas terminas *marketingas* traktuojamas kaip neteiktina svetimybė. Lietuviški atitikmenys teikiami daugeliui nelietuviškos priesagos *-ing* vedinių, pvz.: *aplau dingas* (= *nusiuntimas*), *spelingas* (= 1. rašybos tikrinimas; 2. tikryklė) ir kt. Kaip teigia A. Umbrasas (2010), „Lietuvių kalboje neturime skolinio *marketas*, yra *rinka*, todėl greta jos nesistemiška būtų teikti nepamatuotą *marketingą*“. Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, kad lietuvišką atitikmenį *rinkodara* jau pamėgo kalbos vartotojai: 50 % dėstytojų ir 50 % įmonių darbuotojų jį vartoja, tarp studentų populiarsnis skolin tas terminas *marketingas* (62 %) (11 pav.).

Priesagos *-ing* vedinys *parkingas* 2013 m. „Kalbos patarimuose“ priskirtas vengtinų svetimybų grupei. Statistiniai tyrimo duomenys rodo, kad atitikmuo *automobilių aikštelė* tarp respondentų yra gerokai populiarsnis nei skolin tas terminas: dažniausiai jį vartoja dėstytojai (net 83 %), kiek mažiau – 77 % studentų ir 63 % įmonės darbuotojų.

„Kalbos patarimuose“ (2005) svetimybė *kaštai* buvo įvertinta kaip vengtina, jai teiktas atitikmuo – *sąnaudos*. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2013-12-19 posėdyje nutarta, kad žodis *kaštai* gali būti vartojamas kaip ekonomikos (*ekon.*) ir valdymo apskaitos (vald. apsk.) terminas. Pabrėžtina, kad terminas *kaštai*

11 pav. Skolinių „kompanija“, „marketingas“ ir jų atitikmenų vartosenos tyrimo duomenys, %

neteiktinas buhalterinei apskaitai. Šioje srityje vartotini įprasti terminai *sąnaudos, išlaidos, savikaina* (Dėl termino...2013).

Ši iš lenkų kalbos (*koszt*) kilusi svetimybė, taip pat veiksmazodis *kaštuoti* aptinkami XIX a. pab. – XX a. šaltiniuose, pvz.: *Kasztai frachtu ir asekuracija už pervežimą javu laivais iš Liepojaus isznesza už pudą <...>* (V 1889, Nr. 3). *Todėl šis viešbuty įkūnytas prestižas daug kaštavo ir dar daugiau kaštuos, o tie kaštai turi būti padengti visai iš kitų šaltinių* (XX A 1939, rugsėjo 6).

Kaip rodo tyrimo duomenys, respondentai dažniau vartoja ne skolintą terminą *kaštai*, o jo atitikmenis: tarp dėstytojų ir įmonių darbuotojų populiariesnis terminas *sąnaudos* (50 % ir 47 %), o studentai (53 %) renka atitikmenį *išlaidos* (12 pav.).

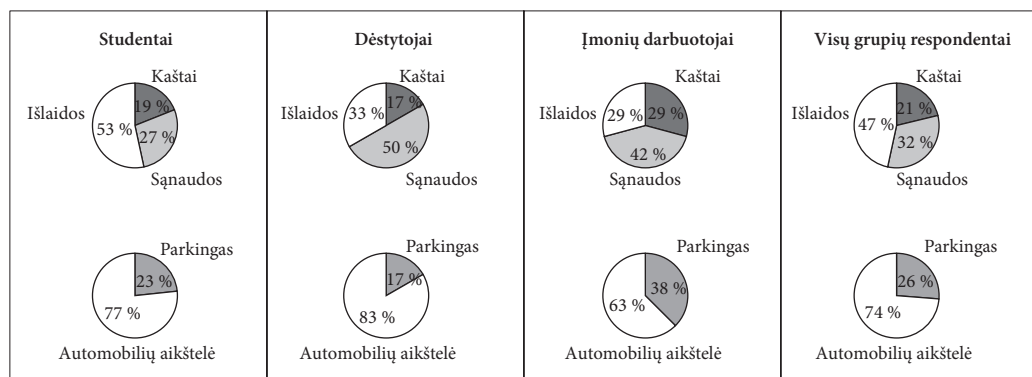
Apžvelgus visų respondentų grupių skolinių ir jų atitikmenų vartosenos rezultatus akivaizdu, kad dauguma skolinių yra rečiau vartojami nei jų atitikmenys: *kompanija* (36 %), *kaštai* (21 %), *parkingas* (26 %), *e-mails* (38 %). Tik skolinio *marketingas* vartojimo dažnis yra di-

desnis nei jo atitikmenų. Tai nulėmė studentų atsakymai – skolintą terminą pasirinko net 62 % atsakiusiųjų.

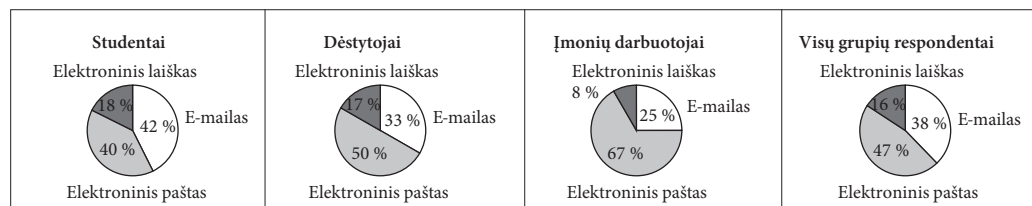
Vis sparčiau populiarėjant informacinėms technologijoms, atsiranda sudėtinių terminų, kurių pažymimuoju žodžiu eina būdvardis *elektroninis* (-ė).

Į tyrimą įtrauktas populiarus šiuo metu skolintas sutrumpintas žodžių junginys *e-mails*, siekiant nustatyti, ar respondentai žino jo atitikmenis (*elektroninis laiškas, elektroninis paštas*) ir ar atsakiusiųjų taikomas žodžio *elektroninis* (-ė) trumpinimo būdas atitinka lietuvių kalbos rašybos taisykles. Iš 13 pav. pateiktų duomenų matyti, kad skolintą terminą dažniausiai vartoja studentai (42 %), kiek rečiau – dėstytojai (33 %) ir 25 % įmonių darbuotojų. Akivaizdu, kad svetimybė *e-mails* atsakiusieji dažniausiai įvardija elektroninį paštą: taip mano 67 % įmonių darbuotojų, 50 % dėstytojų ir 40 % studentų (13 pav.).

Iš respondentų atsakymų matyti, kad populiariausias šio pažymimojo žodžio trumpinimo būdas yra *el.: el. paštas* vartojamas

12 pav. Skolinių „kaštai“, „parkingas“ ir jų atitikmenų vartosenos tyrimo duomenys, %

13 pav. Skolinio „e-mails“ ir jo atitikmenų vartosenos tyrimo duomenys, %

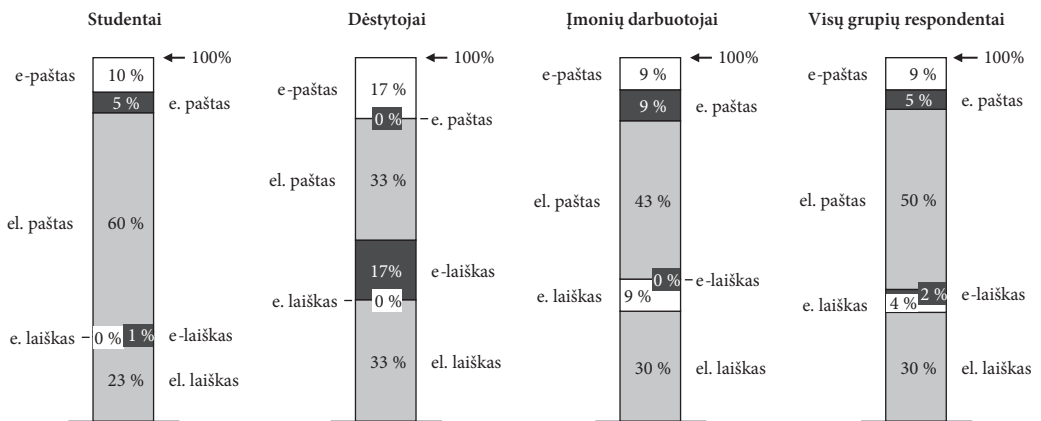
60 % studentų, 43 % įmonių darbuotojų ir 33 % dėstytojų. Tai pagrindžia ir visų grupių respondentų atsakymų į šį klausimą duomenys: 50 % respondentų vartoja terminą *el. paštas*, 30 % – *el. laiškas*. Anglų kalbos pavyzdžiu sudarytą trumpinimo būdą pasirinko tik keletas respondentų (9 % visų respondentų vartoja *e-paštas*, tik 2 % – *e-laiškas*) (14 pav.).

Ankstesnieji šaltiniai rodo, kad vietoj dabartinio termino *pavara* (-os) anksčiau plačiai vartotas žodis *greitis* (*greičiai*), pvz.: *Dantračių pergrupavimai vadinami greičiais, užtat sakoma: autovežimiai turi 3 ar 4 greičius* (AT 1940: 21). Žodis *greitis* aptinkamas ir kaip sudėtinio termino *greičių dėžė* komponentas, pvz.: *Naujas Fordo jėgos pardavimas yra moderni greičių dėžė; ji turi tris greičius pirmyn ir vieną atgal*

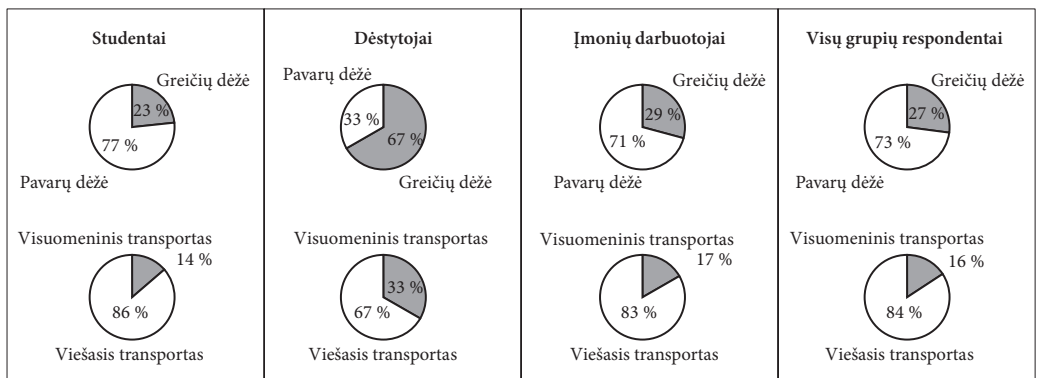
(L 1928, sausio 26 d.). <...>eilės tvarka sutinkami šie įtaisai: *sankaba, greičių dėžė, kardaninis velenas* <...> (AT 1940: 240).

Dabartinio termino *pavarų dėžė* vartosenos pavyzdžių pavyko aptikti XX a. antrosios pusės šaltiniuose: *korobka peredach – pavarų dėžė* (RLŽ 1959: 157). *Automobilio M-21 „Volga“ pavarų dėžė turi tris pavaras važiuoti pirmyn ir vieną užpakalinės eigos pavarą* (TKŠV 1963: 181).

Taigi darytina išvada, kad terminas *greičių dėžė* – pasenęs, tačiau dar neužmirštas terminas. Jį vartoja net 67 % dėstytojų. Kitų grupių respondentų atsakymai pasiskirstė taip: dabartinį terminą *pavarų dėžė* dažniausiai vartoja studentai (net 77 %), kiek rečiau – įmonių darbuotojai – 71 % (15 pav.).

14 pav. Respondentų taikomų žodžio „elektroninis (-ė)“ trumpinimo būdų tyrimas

15 pav. Semantizmų „greičių dėžė“, „visuomeninis transportas“ vartosenos tyrimo duomenys, %

Į anketą įtrauktas ir sudėtinis terminas *viešasis transportas* (angl. *public transport*; vok. *Massenbeförderung*; pranc. *transport en commun*). Sakoma *viešojo transporto bilietas*, *viešojo transporto pertvarka* ir kt. Kaip pažymimasis žodis kartais pastebimas ir būdvardis *visuomeninis*. Tyrimu nustatyta, kad transportininkai dažniau renkasi taisyklingą terminą (86 % studentų, 83 % įmonių darbuotojų ir 67 % dėstytojų) (15 pav.).

Technikos terminijoje vartojamas dvižodis terminas *techninė priežiūra*. Taisyklingas terminas *priežiūra* fiksuojamas jau A. Maciejausko „Techniko žodynyje“ (1920: 134): *ukhod (za mashinoy) – priežiūra* (Petrėtienė 2009: 46). *Techninis aptarnavimas* ypač paplito tarybiniu laikotarpiu, pvz.: *Pagrindiniai alkūninio mechanizmo techninio aptarnavimo darbai* (TKŠV 1963: 21). Tuo metu vartotas ir terminas *techninė priežiūra*, jų reikšmės buvo skiriamos:

Techninė priežiūra – organizacinių priemonių ir darbų kompleksas, kuriuo kontroliuojama daugelio techninių įrenginių <...> techninė būklė ir eksploatacijos saugumas, statybos darbai. Techn. įrenginių *techninė priežiūra* – tai jų įdirbimo, eksploataavimo, laikymo, planinio remonto kontrolė, apskaita, *techninis aptarnavimas*, period. *techninės apžiūros*.

Techninis aptarnavimas – techn. priemonių ir darbų kompleksas eksploatuojamo techninio įrenginio darbingumui palaikyti. Per *techninį aptarnavimą* nustatomi ir pašalinami detalių gedimai, sureguliuojami mazgai ir agregatai, patepamos detalės, pakeičiamos išnaudotos eksploatacinės medžiagos (*Lietuviškoji...1983*).

Galbūt nuostatos skirti šių sąvokų reikšmes laikėsi dėstytojai, nes net 67 % pasirinko terminą *techninis aptarnavimas*. Kitų grupių respondentai dažniau rinkosi terminą *techninė priežiūra* – 83 % įmonių darbuotojų ir 78 % studentų.

Šiuo metu nemažai diskusijų kyla dėl termino *dukterinė įmonė* vartojimo. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Terminų banke jis traktuojamas kaip neteiktinas. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymo pakeitimo įstatyme teikiama *patronuojamoji įmonė*. Apklausos

rezultatai rodo, kad šį terminą žino dėstytojai (17 %), tik 1 % studentų, įmonių darbuotojai visiškai jo nevartoja. Tarp visų grupių respondentų populiariausias terminas yra *dukterinė įmonė* (67 % visų respondentų). Pamažu skinasi kelią ir anksčiau pasiūlytas terminas *antrinė įmonė* (31 % visų atsakiusiųjų).

Kalbant apie krovinių pristatymą iš siuntimo vietos į paskirtą vietą arba žmonių vežimą nustatyta tvarka viešuoju transportu, vartojami terminai *krovinių vežimas*, *keleivių vežimas*; *krovinių vežiojimas*, *keleivių vežiojimas*.

Šios reikšmės žodis *vežimas* turi senas vartosenos tradicijas, pvz.:

Terpu kitų daiktų, žmonės pradėjo rupintis apie pritaikinimą garo prie sunkumų vežimo ar tai vandeniui, ar tai žeme (GM 1899: 22). *Lengvai užsidegančių, sprogstamųjų ir kitų pavojingų krovinių vežimas* (GKT 1945: 42).

Žodis *vežiojimas* (*važiojimas*) plačiai vartotas XIX a. pab. – XX a. pirmojoje pusėje, pvz.: <...> *apžiūrėdamas vežimus išrasdavo juose kokias nors kliaudes ir liepdavo tuojau atimti nuo vežėjų jų numarus, idant jie negalėtų uždarbiauti važiojimu žmonių <...>* (V 1900, Nr. 4).

Priešdėlinis daiktavardis *pervežimas* pastebimas XX a. pirmosios pusės šaltiniuose, tačiau ypač paplinta tarybiniu laikotarpiu, pvz.:

Aptariant kiekvieną poziciją, pervežimo kainos geležinkeliais buvo lyginamos su kainomis kombinuotu jūros ir žemės keliu (S 1927, Nr. 3). *Nuo šių metų pradžios mūsų šalyje atpiginti pervežimai oro paštu* (T 1960, sausio 8 d.).

A. Garalio „Logistikos terminų aiškinamajame žodyne“ teikiami terminai *centralizuoti vežimai*, *linijiniai vežimai*, *multimodaliniai vežimai* (2003: 149–150). Tyrimo duomenys rodo, kad priešdėlinio daiktavardžio *pervežimas*, kaip sudėtinio termino komponento, dar neatsisakyta. Taisyklingą terminą *krovinių vežimas* dažniausiai vartoja dėstytojai (83 %), rečiausiai – studentai (49 %). Visų grupių respondentų atsakymai pasiskirstė daugmaž tolygiai: 48 % atsakiusiųjų vartoja terminą *krovinių pervežimas*, 52 % – *krovinių vežimas*.

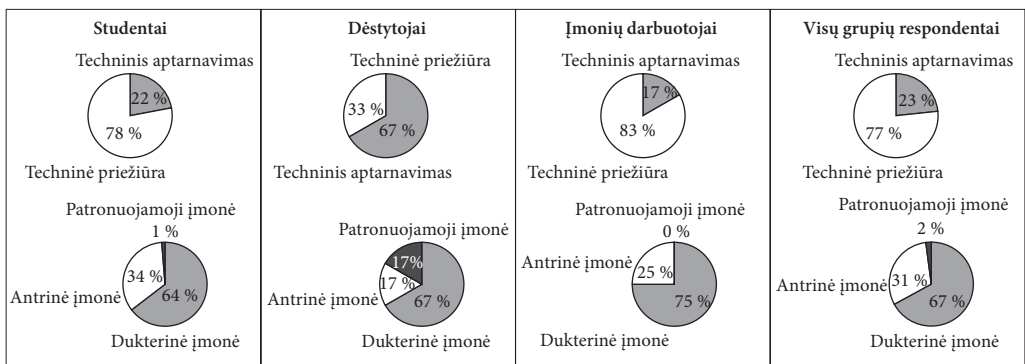
Aktualūs transportininkams terminizuoti žodžių junginiai *pereiti techninę apžiūrą*, *atlikti*

techninę apžiūrą kartais įvardijami pagal rusų kalbos struktūrą (*proyti tekhnicheskij osmotr*) sudarytu žodžių junginiu *praeiti techninę apžiūrą*. 17 pav. pateikti statistiniai duomenys rodo, kad šios verstinės konstrukcijos visiškai nevartoja dėstytojai, tačiau studentai (29 %) ir įmonių darbuotojai (38 %) jo dar neatsisakė.

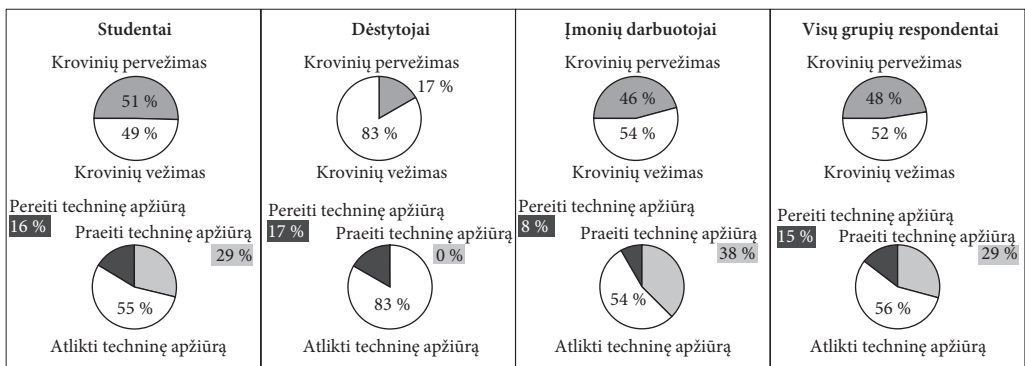
Veiksmažodis *apmokoti* vartotinas, jei tik šiek tiek pamokoma, prastai išmokoma. Tad kalbant apie darbuotojų rengimą, kvalifikacijos kėlimą teiktinesnis nepriešdėlinis daiktavardis *mokymai*. Kaip matyti (18 pav.), tik taisyklingą terminą vartoja dėstytojai (100 %), 83 % įmonių darbuotojų. 38 % studentų rinkosi žodžių junginį *darbuotojų apmokymai*. Greičiausiai tam įtakos turėjo jo vartojimo dažnis: tai yra studijuojantys respondentai, kuriems specialių mokymo (t. y. susijusių su darbu) kursų dar netenka lankyti.

Kai norima pasakyti, kad akumuliatorių reikia įelektrinti, vartojamas veiksmažodis *įkrauti* (plg. *zaryadka akkumulyatora* – akumuliatoriaus įkrovimas RLŽ 1959: 111). Taigi netinka nei *akumuliatoriaus užkrovimas*, nei *akumuliatoriaus pakrovimas*. Atsakymų į šį klausimą (18 pav.) duomenys rodo, kad nė vienos grupės respondentai nepasirinko žodžių junginio *akumuliatoriaus užkrovimas*. Tačiau neteiktiną žodžių junginį *akumuliatoriaus pakrovimas* vartoja 33 % įmonių darbuotojų ir 30 % studentų. 100 % dėstytojų pasirinko taisyklingą terminą.

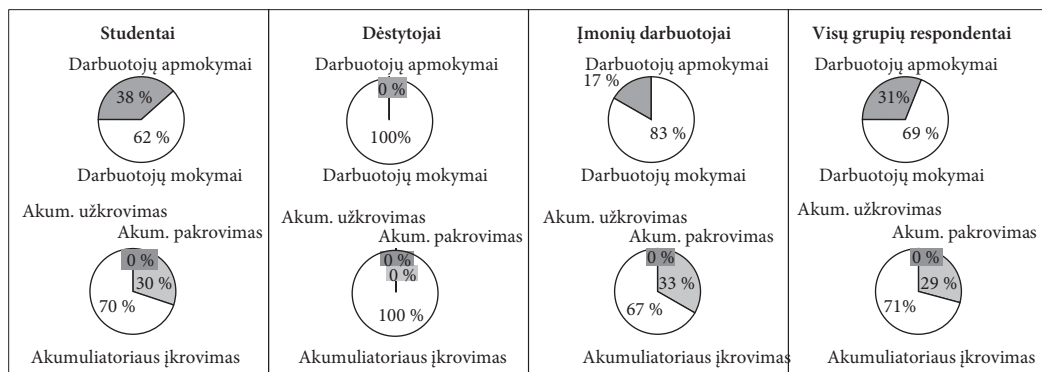
Nustatyti, ar sudėtinių terminų komponentu eina priesagos *-inis*, (*-inė*) būdvardis, ar kilmininku išreikštas žodis, ne visada paprasta. Skiriami priklausymo reikšmės kilmininkai ir atitinkamai priesagos *-inis* būdvardžiai, kurie, Skardžiaus žodžiais tariant, reiškia „savybinę priklausomybę daiktui“ (Kniūkšta 2001: 458).

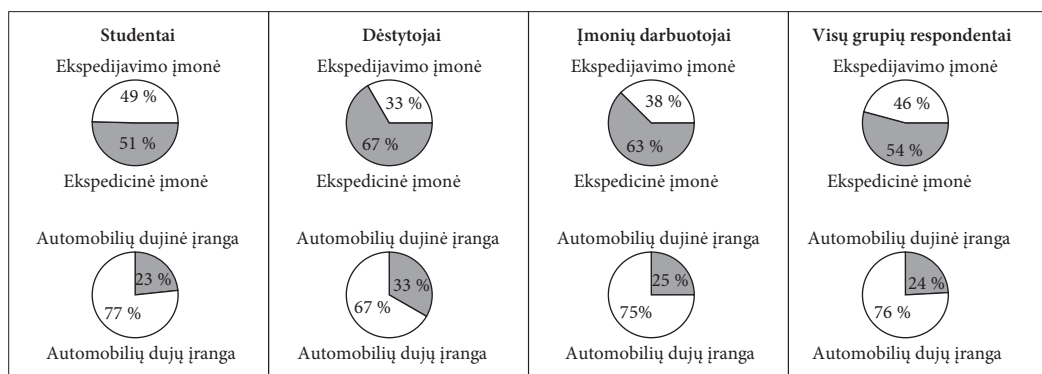
16 pav. Semantizmų „techninis aptarnavimas“, „dukterinė įmonė“ vartosenos tyrimo duomenys, %

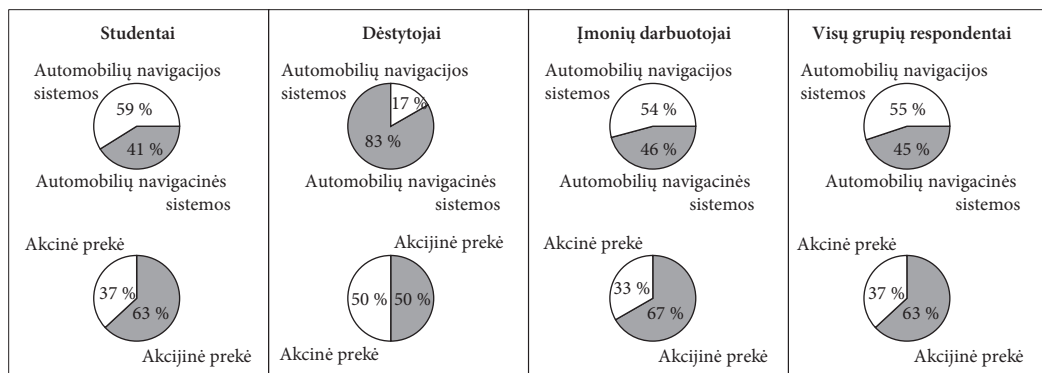
17 pav. Su priešdėlių vediniais („pervežimas“, „praeiti“) sudarytų ir taisyklingų terminų vartosenos tyrimo duomenys, %

18 pav. Su priešdėlių vediniais („apmokymai“, „už(pa-)krovimas“) sudarytų ir taisyklingų terminų vartosenos tyrimo duomenys, %

19 pav. Su priesagų vediniais („ekspedicinė“, „dujinė“) sudarytų ir taisyklingų terminų vartosenos tyrimo duomenys, %

20 pav. Su priesagų vediniais („navigacinė“, „akcijinė“) sudarytų ir taisyklingų terminų vartosenos tyrimo duomenys, %

Į tyrimą įtraukti šios temos sudėtiniai terminai *ekspedijavimo įmonė*, *automobilių dujų įranga*, *automobilių navigacijos sistemos*.

Įmonės pobūdis paprastai nusakomas kilmininku, pvz.: *gamybos įmonė*; *logistikos*

įmonė; *prekybos įmonė*; *transporto įmonė*. Pagal analogiją reikėtų vartoti terminą *ekspedijavimo įmonė*. *Ekspedijavimas* padarytas iš veiksmažodžio *ekspedijuoti* – išsiuntinėti prekes, korespondenciją ir kt. (DLKŽ 2000: 148). Statistiniai

tyrimo duomenys rodo, kad tarp respondentų populiariausias terminas *ekspedicinė įmonė* (67 % dėstytojų, 63 % įmonių darbuotojų, 51 % studentų) (19 pav.).

Palyginti naujas trižodis terminas *automobilių navigacijos sistemos*. Terminas *navigacijos sistema* teikiamas „Automatikos terminų žodyne“ (Geleževičius et al. 2004), „Enciklopediniame karybos žodyne“ (Čiočys et al. 2008). Iš 20 pav. pateiktų duomenų matyti, kad termino *automobilių navigacijos sistemos* vartoseną dar nėra nusistovėjusi: jį pasirinko 59 % studentų, 54 % įmonių darbuotojų ir 17 % dėstytojų.

Anksčiau nei automobilių navigacijos sistemos Lietuvoje pradėta naudoti automobilių dujų įranga. Kaip matyti iš 19 pav., respondentai dažniau rinkosi taisyklingą terminą (77 % studentų, 75 % įmonių darbuotojų, 67 % dėstytojų). Galbūt rezultatams įtakos turėjo senesnė šios realijos (nei prieš tai aptartos) vartosenos tradicija.

Darant priesagos *-inis*, *-ė* būdvardžius iš tarptautinių daiktavardžių, turinčių priesagas *-ija*, *-ika*, formantai *-ij-*, *-ik-* dažniausiai praleidžiami, pvz.: *funkcija* → *funkcinis*, *hidraulika* → *hidraulinis*. Pagal analogiją vartojama *akcinis* (*-ė*), pvz.: *akcinė bendrovė*, *akcinis kapitalas*, *akcinė prekė*. Tyrimo duomenys rodo, kad netaisyklingą terminą *akcinė prekė* dažniau rinkosi įmonių darbuotojai (67 %), studentai (63 %). Po lygiai taisyklingo ir netaisyklingo termino atžvilgiu pasiskirstė dėstytojų atsakymai (20 pav.).

Išvados

1. Apibendrinus tyrimo rezultatus matyti, kad respondentai pripažįsta taisyklingos kalbos svarbą. Tai rodo požiūrio į netaisyklingai lietuviškai kalbančius asmenis, nuomonės apie kalbėjimą taisyklinga lietuvių kalba, išpūdžio apie taisyklingai kalbančius asmenis tyrimo duomenys. Pvz., į klausimą „Ar daro gerą išpūdį taisyklingai kalbantys asmenys?“ teigiamai atsakė 87 % visų respondentų.
2. Mažiau teigiamų atsakymų sulaukė tie teiginiai, kurie yra susiję su darbu, bendravimu neakademiniame aplinkoje. Pvz., atsakydami į klausimą „Ar teikiate pirmenybę taisyklingai kalbantiems paslaugų teikėjams?“ variantą „Visada“ pasirinko tik 20 % apklaustųjų. Tokiems rezultatams įtakos greičiausiai turėjo tai, kad bendravimo verslo pasaulyje sėkmei svarbūs ir su kalba nesusiję veiksniai – kompetencija, mandagumas, reagavimas, asmeninės savybės.
3. Tyrimas parodė, kad informacijos kalbos klausimais respondentai dažniausiai ieško internete (47 %). Žodynais naudojasi 47 % apklaustųjų, 17 % – kalbos kultūrai skirtais leidiniais.
4. Visų grupių respondentų nuomone, klaidos, labiausiai gadinančios kalbėtojo įvaizdį, pasiskirstė tokia tvarka: žargonybės (63 %), neteiktinos svetimybės (55 %), kirčiavimo (44 %), sintaksės (31 %), žodžio reikšmių klaidos (semantizmai) (25 %), variantą „Kita“ pasirinko 13 % atsakiusių, žodžių darybos klaidos (10 %).
5. Dauguma į tyrimą įtrauktų skolinių yra rečiau vartojami nei jų atitikmenys: *kompanija* (36 %), *parkingas* (26 %), *e-mails* (38 %). Tik skolinio *marketingas* vartojimo dažnis yra didesnis nei jo atitikmenų. Tai nulėmė studentų atsakymai – skoliną terminą pasirinko net 62 % atsakiusių. Tai pasakytina ir apie semantizmų vartoseną. Daugiau visų grupių respondentų rinkosi taisyklingus terminus: *pavarų dėžė* (73 %), *viešasis transportas* (84 %), *techninė priežiūra* (77 %). Tik terminą *dukterinė įmonė* pasirinko 67 % apklaustųjų. Tam įtakos turėjo tai, kad jo atitikmenų vartoseną dar nėra nusistovėjusi.
6. Taisyklingų ar netaisyklingų priešdėlių ir priesagų vedinių pasirinkimas įvairuoja. Visų respondentų atsakymų duomenimis, dažniau pasirinkti šie taisyklingi terminai: *krovinių vežimas* (52 %), *atlikti techninę apžiūrą* (56 %), *pereiti techninę apžiūrą* (15 %), *darbuotojų mokymai* (69 %), *akumuliatoriaus įkrovimas* (71 %), *automobilių dujų įranga* (76 %). Tik terminai *ekspedicinė įmonė* (54 %) ir *akcinė prekė* (63 %) surinko didesnę respondentų balsų procentą.

Santrumpos

AT – Levanas, J. 1940. *Autovežimis*. Kaunas.

DLKŽ – Keinys, S., et al. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. 2000. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

GM – Olševskis, V. 1899. *Garų mašinos ir geležkeliai*. Tilžė.

GKT – Lietuvos TSR gatvių ir kelių judėjimo taisyklės, 1945.

L – Lietuva: visuomenės ir politikos dienraštis. 1918–1928.

P – *Policija*: mėnesinis laikraštis. 1924–1940.

RLŽ – Novodvorskis, A., et al. 1959. *Rusų–lietuvių kalbų politechninis žodynas*. Vilnius.

S – Sąsiekas: mėnesinis susisiekimo ministerijos laikraštis. 1927–1928.

T – Tiesa: visuomeninis-politinis dienraštis. 1917–1994.

TKŠV – Nagula, G., et al. 1963. *Trečios klasės šoferio vadovėlis*. Vilnius.

V – *Varpas*: literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis. 1889–1905.

VN – *Vienybė*: savaitinis laikraštis. 1907–1933.

XX A – XX amžius: dienraštis. 1936–1940.

Literatūra

Adomaitytė, J. 2005. *Kaip įvertinti ir valdyti klientų aptarnavimo kokybę* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. lapkričio 14 d.]. Prieiga per internetą: http://www.spect.lt/spect_lt/documents/ziniasklaida_pdf/VZzinynas2005Liepa4.pdf

Čiočys, P. A., et al. 2008. *Enciklopedinis karybos žodynas*. Vilnius: Generolo J. Žemaičio Lietuvos karo akademija.

Dėl termino „kaštai“. 2013. [Interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://vlkk.lt/lit/104940>

Garalis, A. 2003. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla. 162 p.

Geleževičius, V. A., et al. 2004. *Automatikos terminų žodynas*. Vilnius: Technika.

In transportas [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.intransportas.lt/kompanija.php>

Kalbos patarimai. 2005. 4 kn.: *Leksika: 1. Skolinių vartojimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Kalbos patarimai. 2013. 4 kn.: *Leksika: 1. Skolinių vartojimas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Kniūkšta, P. 2001. *Kalbos vartosenos ir tvarkyba*. Vilnius: LKI.

Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. 1983, t. 11. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija.

M. ir S. 1923. *Svetimų ir tarptautiškų žodžių žodynelis*. Šiauliai: „Vilties“ draugijos leidinys.

Maciejauskas, A. 1920. *Techniko žodynelis*. Kaunas. 141 p.

Miliūnaitė, R. 2006. *Apie kalbą ir mus*. Vilnius: LKI leidykla. 180 p.

Naividelis, M. 1937. Daugiau aiškumo, *Apžvalga* 43(115): 3.

Petrėtienė, A. 2009. *Transportininkų kalbos kultūra*. Vilnius: Technika. 200 p. <http://dx.doi.org/10.3846/1088-S>

Petrėtienė, A.; Rinkevičius, S. 2006. Transporto terminijos vartosenos internete lyginamoji analizė, *Santalka: Filologija, Edukologija* 4(14): 35–45.

Šukys, J. 2006. *Kalbos kultūra visiems*. Kaunas: Šviesa. 336 p.

Umbrasas, A. 2010. *Terminų ringas: „marketingas“ prieš „rinkodarą“* [interaktyvus], [žiūrėta 2013 m. lapkričio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.vlkk.lt/lit/93312>

RESEARCH ON THE IMPORTANCE OF LANGUAGE CULTURE FOR TRANSPORT EXPERTS

Angelika Petrėtienė¹, Ieva Černeckytė², Vaidotas Vinckas³

Vilnius Gediminas Technical University, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania

E-mails: ¹lkk@vgtu.lt; ², ³tiauto@vgtu.lt

The article analyses the importance of language culture for transport experts. The analysis has been conducted on a questionnaire basis.

Pursuant to the questionnaire, the obtained data were aimed at establishing if the use of a correct language might increase employment possibilities, if service suppliers talking correctly were stronger preferred, what sources designated for language culture were used in order to revise the accuracy of the employed terminology (or word), etc. The questionnaire also presents terms more relevant to transport staff and investigates the frequency of the used terminology both correct and incorrect.

The researched data have been systemized and presented in the form of charts.

Keywords: questionnaire, linguistic correctness, language error, correct term, loan words, semantic words, word formation.